

Vzgoja med gospostvom in analizo

(Knjižna zbirka Krt, Ljubljana, 1992, str. 273)

Vzgoja je pojav, o katerem razmišljajo mnoge znanstvene vede: pedagogika, antropologija, sociologija, psihologija itd. Ta družbeni pojav že od nekdaj v središču pozornosti, je tudi predmet obravnave mnogih avtorjev v zborniku, ki ga je v letu 1992 izdala Knjižna zbirka Krt v Ljubljani. Zbornik ima naslov Vzgoja med gospostvom in analizo. Zakaj? Zato ker so v njem (tudi) razgrnjeni nekateri pogledi psihoanalize na zapleten vzgojni pojav.

Pomembno je, da bi bili poznavalci zbornika, za predstavitev katerega smo se odločili, tudi družboslovci. Tudi ti naj bi spoznali nekatere poglede, vprašanja, dileme, ki se odpirajo na vzgojnem področju in na katere opozarja psihoanaliza. (Tudi) tovrstno pridobljena spoznanja o vzgoji jim lahko omogočijo razumeti vzgojo kot enega izmed mnogih družbenih pojavov celoviteje.

Spregovorimo najprej nekaj besed o sami strukturi zbornika. Strukturo sestavljajo (štirje) veliki vsebinski kompleksi. Obravnava slehernega je zaradi lažjega razumevanja vsebin vedno predhodno spremljana z zapisom uredniškega uvoda.

Tako se lahko bralec najprej sreča z vsebinskim kompleksom, imenovanim razgradnja pedagoških mitologij. V njem predstavlja svoje poglede na šolo Jean Claude Milner. Povedano določneje: mislec opozarja na veliko razširjenost tako imenovanega analogičnega jezika. Za takšen jezik pa ni mogoče reči, da je najeksaktnjši. Takšen jezik mnogokrat preuranjeno sklepa (pač zaradi svoje analogije) čisto mehansko, zrcalno. Tako je po Milnerjevem mnenju zelo razširjen mit o mehanični zvezi med šolskim mikrokozmosom in družbenim mikrokozmosom. »Šola naj bi v malem zrcalila kot sferično zrcalo vse bistvene determinante velike celote družbe« (Milner, str. 27). Toda iz dejstva, da je šola del družbe, po Milnerjevem mnenju lahko izpeljemo ravno obraten sklep. Ta se lahko glasi »del ne zrcali

njno celote, kateri pripada, ni nujno strukturiran na isti način kot celota, lahko je v pravem pomenu besede delen, torej poseben in osamljiv« (Milner, str. 30). Pogoji za pravo misel, ki bo lastna šoli, je po avtorjevem mnenju opustitev mitov o posnemanju in zrcalu.

V zborniku se je vredno zadržati tudi na tistih mestih, kjer avtor opozarja, da ni dovolj zgolj poudarjati, da bi bile potrebne prenovljene metode poučevanja. Prenovljene metode poučevanja je tudi treba dejansko uresničevati. Po avtorjevem mnenju mora biti učitelj ne le dober didaktik, temveč tudi dober poznavalec vsebine. Kako sila aktualna je ta avtorjeva misel za današnji čas! Misel, ki se vprašljivo glasi »... ali lahko učinkovito razširjaš vednosti, katerih osnov na poznaš?« (Milner, str. 24).

Zelo zanimivi so tudi avtorjevi razmisleki o šolskem neuspehu. Avtor opozarja na nujno potrebna razmišljanja o številnih možnih različicah šolskega neuspeha. Če te izvajamo, potem šolski neuspeh ni več zgolj magična beseda, ni nič več zgolj dvoumni izraz.

Avtor tudi govori o tem, da je šola predvsem arhaična tvorba in s tem se je treba sprijazniti. Toda danes je šola pred novo skušnjavo informatike. Šola mora biti tudi danes v obdobju sila hitrih družbenih sprememb, ko nas vedno preseneča ritem, ambiciozna. To konkretnije izraženo pomeni, biti takšna, da daje posamezniku strateško znanje. Znanje, ki je pri njem pripeljano na najvišjo raven. Znanje pa je lahko predmet strasti.

Rolf Nemitz se loteva obravnave družine in šole kot dispozitivov vzgoje. Zastavlja si vprašanje, katere so posebne dejavnosti šole. Te vidi v oblikovanju subjektov v trojnem smislu: kot pravnih subjektov; kot državljanov (kot udeležencev v oblikovanju politične volje); kot pripadnikov naroda s skupno zgodovino, jezikom, kulturo. Vredno je prisluniti Nemitzovemu opozorilu, da šola nikoli ni prazen prostor.

V naslednjem velikem vsebinskem kompleksu razmišljajo avtorji o šoli kot ideološkem aparatu države. To so avtorji: Dominique Laporte, Etienne Balibar, Pierre Macherey ter Jacqueline Rose. Če je skupna značilnost njihovih razmislekov, kot smo že pravkar povedali, da razmišljajo o šoli kot ideološkem aparatu države, se je smotno

vprašati: v čem se njihovi tovrstni razmisleki medsebojno razlikujejo? Do odgovora na zastavljeno si vprašanje lahko pridemo, če del tovrstnih razmislekov nekaterih avtorjev predstavimo konkretnije.

Tako so razmisleki Dominiqua Laporta namenjeni zgodovini šolanja. Avtor sodi, da mora šola nujno obstajati. »In to je tako očitno, da si ne moremo več zamisliti, da ne bi bilo specifične institucije, ki je zadolžena za posredovanje vednosti, in da si ne moremo več zamisliti obstoja te institucije, kako drugače kot s specifično nalogo in izključno s to funkcijo, da deli to vednost« (Laporte, str. 95). Zanimivi so še avtorjevi predlogi za možno ločevanje med tremi oblikami šolanja: predpotopnimi, primitivnimi ter razvitimi.

Tudi vsi drugi avtorji govorijo o razvoju šolskega aparata ter njegovega vladajočega mesta v mehanizmu ideološkega podrejanja. Še posebej je v tem kontekstu smotno poudariti misel: »Nič bolj kot šola tudi 'demokracija' (celo 'buržoazna' demokracija) ni nespremenljiva oblika, ki bi izhajala iz enostavne realizacije začetnega projekta (tudi če bi bil to projekt nekega družbenega razreda, buržoazije)« (Balibar, Macherey, str. 117).

Onstran discipliniranja in svobode – ima naslov naslednji veliki vsebinski kompleks, s katerim se srečuje bralec. V njem predstavljata svoje razmisleke James Donald ter Christopher Lasch. Donald govori o tem, da šole niso le 'kupi zgradb' (str. 142). Tudi ta avtorjeva misel je lahko za bralca zanimiva. Zakaj? Zato ker je zopet govor o instituciji, imenovani šola. Pa še zato, ker tudi ta avtor (kot že nekateri pred njim) opozarja, da šola ni brezvsebinska institucija (v Donaldovem primeru prazna zgradba). To je institucija, ki jo vedno polnijo določene vsebine, dogajanja. Avtor sodi, da se sleherni historični analizi zastavlja temeljno vprašanje, ki se glasi: zakaj se strategije in prakse spreminjajo? Oziroma navedeno temeljno vprašanje še nadalje razčlenjuje s konkretnejšimi vprašanji: Zakaj se strategije in prakse spremenijo, kadar ne? In zakaj se spremenijo prav na tisti poseben način, kot se spremenijo?

Pri branju tudi nikakor ni mogoče zanamari Donaldove misli, da politične, ekonomske in drugačne krize izzovejo za izobraževanje nove zahteve ter nove programe zanj. Pomembne spremembe v izobraževal-

ni politiki se namreč po navadi zgrade prej v obdobjih družbenega nemira ali velikih depresij kot pa v obdobjih gospodarskega razcveta.

Christopher Lasch osredotoča svoje razmisleke k socializaciji. Rečeno natančneje: k socializaciji reprodukcije ter k zlomu avtoritete. Pri branju njegovih misli dajejo razmišljati mnoge vsebine. Kot denimo: Nevarno je, da mati dojema svojega otroka le kot podaljšek same sebe, le kot izključno svojo posest. Kam lahko vodi vzgoja brez »odsotnega očeta«? Pri narcističnih motnjah se pojavljajo »izguba meja sebstva, iluzija vsevednosti in magično mišljenje...« (str. 201).

In s čim bralca seznanja še zadnji veliki vsebinski kompleks? Temu je pridani naslov – Od gospostva vzgoje k analizi. Naslov, po katerem ima delo sploh svoj temeljni naslov. Reči je mogoče, da se šele v tem vsebinskem kompleksu kar najbolj izrazito kažejo psihoanalitična stališča do obravnave tematike. Tako govori Octave Mannoni o psihoanalizi in poučevanju; Shoshana Felman o psihoanalizi in vzgoji ter Constance Penley o feminizmu in psihoanalizi.

Zadržimo se še nekoliko pri predstavitvi nekaterih pomembnih idej tudi teh avtorjev.

Mannoni povsem upravičeno govori o tem, da »so tradicionalne oblike danes postavljene pod vprašaj in celo preživljajo krizo« (str. 216). Vednost je mogoče pridobiti, kopiciti, zahtevati, dojeti, kritizirati, prodajati. Pedagogika se odvija kot drama. Šola se ne more organizirati brez vsakega gospodarja vednosti. Uradni izobraževalni cilji so tisti, ki so odkrito priznani. Toda kaj se dogaja na drugi strani, na strani nezavednega? Mannoni sodi, da lahko vodi prav analiza nezavednega k progresivni preobrazbi.

Felmanova si zastavlja vprašanje, kako naj razumeva in opravlja svojo nalogo učitelj? Opozarja na prispevek psihoanalize k pedagogiki. Kajti »v teh splošnih in polemičnih trditvah je psihoanaliza v prvi vrsti kritika pedagogike« (Felmanova, str. 231). Psihoanaliza spreminja koncept o tem, kaj je učenje in kaj poučevanje. Avtorica opozarja, da človeška vednost ni nikoli povsem končana. Zastavlja si tudi vprašanje, iz česa pa sestoji nevednost? Izreka še kako pomembno misel za današnji čas: »Poučevanje torej ni prenašanje izgotovljene vednosti, je ustvarjanje novega pogoja vednosti

– izvirne dispozicije za učenje« (Felman, str. 239). Felmanova sodi, da sta bila Freud in Lacan nenavadno velika ustvarjalna učitelja, saj nas učita poučevati, učita, kaj lahko pomeni učiti.

Tudi poslednja avtorica, Constance Penley, s katero se srečamo v publikaciji, opozarja na ponovno zanimanje akademskih krogov za psihoanalizo. Sama se loteva obravnavane tematike, ki jo koncipira kot: feminizem in psihoanaliza. Prav psihoanaliza je po avtoričinem mnenju prva ponudila koncept »razcepljenega subjekta.«

Ob koncu poudarimo: psihoanaliza je svojstvena. S svojstvenega gledišča opozarja na dileme, ki se odpirajo na vzgojnem področju. Smotrno je, da so (smo) družboslovci poznavalci teh dilem. Tako lahko lažje razumejo (razumemo) vzgojo kot zapleten družbeni pojav v njeni kompleksnosti. Vsebine zbornika pa prav gotovo prispevajo k uresničitvi izrečenega.

Alojzija Židan

PATRICK DOBEL

Compromise and Political Action

Political Morality in Liberal and Democratic Life, Savage, MD: Rowman and Littlefield Publishers, 1992, str. 215

V svoji novejši razpravi o etiki in politični akciji nas poskuša J. Patrick Dobel prepričati, da moralne zahteve niso izrinjene iz politike. Za proučevanje političnega življenja je pomembno, trdi avtor, da ugotovimo načelne pogoje in okvire za problematiko institucionalnega dostopa (pristopa), skupinskih pravic in razdelitve moči. Načelni argumenti, ali »opravičila, kot jih pogosto imenuje, univerzalne zahteve (pravice) zapostavljenih in izključenih oznanjajo argumente, utemeljene na škodi in koristi, ter spodbujajo skupine, ki so bile prej izključene iz tega procesa. Moralna retorika kot nas opozarja avtor, včasih uspešno spodbija zahteve prevladujočih sil v družbi.

Vendar pa se tu pojavi problem, pravi Dobel. Jezik politične moralnosti, pogosto kategoričen in nespravljen, predstavlja izziv za liberalno demokracijo. Liberalne vlade spoštujejo model (način) omejevanja. Z njihovo multiplikacijo centrov odločanja in spoštovanjem postopkov in precedensov pospešujejo prilagoditev interesov med skupinami. Na tej podlagi se vsaj na površini zdi, da gre v tem primeru za očrnitev tistih, ki vstopajo v politiko z namenom uveljavljanja etičnih ciljev. Dobel seveda želi rešiti politiko načel in načelno politiko v soočenju s tem videzom (pojavom).

Napačno je, trdi avtor razmišljanj, da je zaradi povezanosti z moralnimi načeli kompromis odvrten. Ko razkriva argumente, Dobel v bistvu trdi, da politični kompromis izhaja iz dolžnega spoštovanja do nasprotnika, iz našega priznanja avtonomije in dostojanstva tistih tekmecev, ki so politično tako dobro postavljeni, da lahko ustavijo uresničevanje naših političnih ciljev. Avtor gre s takšnim pojmovanjem tako naprej od Crickovega argumenta, da je kompromis moralno druga najboljša alternativa prisili. Namesto tega Dobel ugotavlja, da je »kompromis tisti, ki omogoča liberalno demokracijo življenje« (str. 79). Če je spoštovanje človekove individualne dejavnosti temelj liberalizma, potem je to prav tako tudi kompromis.

Dobel se zavzema za politiko, ki jo igrajo osebe, ki delujejo celovito in sprejemajo kot izhodišče za delovanje nujnost utemeljitve (razlog, razumnost) ter ne zahtevajo (trdijo), da jih njihove tekmujoče vloge odvezujejo od doslednosti. To je »politika upravičenosti«; voditelji in državljani »oblikujejo« dobre razloge za njihovo delovanje (akcijo). Avtor nam tako poskuša dopovedati, da je ključna sestavina vodenja talent »oblikovanje« (artikuliranja) nepremagljivih razlogov (vzrokov) za skupinsko ali celo nacionalno delovanje (akcijo) pri soočenju s konfliktnimi izbirami. Dobel tudi večkrat omenja »imperativ učinkovitosti«, kar pomeni zanj, da celovite osebnosti zavračajo kavarniško moraliziranje in se zavzemajo za uresničevanje moralnih ciljev in za odpravo nepravilnosti (krivic).

Za pojasnitev tega pojava ne zadostujeta niti utilitarizem niti absolutizem. Utilitarizem obravnava politiko kot stalno prilagajanje (uravnavanje) zahtev s pogajanji in zago-